

УДК 657.36:338.2(477)

Носирєв О.О.,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу та фінансів,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ГАЛУЗЕВІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Носирєв О.О. Фінансові результати промислових підприємств: галузеві та регіональні тенденції. У статті досліджено тенденції фінансових результатів промислових підприємств та узагальнено сутність, значення і вплив фінансових результатів на функціонування промислового комплексу. Проаналізовано фінансові результати промислових підприємств у галузевому та регіональному вимірах. Визначено чинники впливу на фінансові результати, управління якими здатне підвищити економічну ефективність функціонування підприємств промисловості та економіки держави загалом. Наголошено на необхідності впровадження ефективної державної промислової політики, спроможної надати дієву підтримку промислому сектору економіки. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення механізму управління фінансовими результатами як на рівні підприємств, так і на загальнодержавному макроекономічному рівні у вигляді державної промислової політики.

Ключові слова: фінансові результати, промислові підприємства, промислова політика, макроекономічні фактори, секторальна структура, регіональні диспропорції.

Носырев А.А. Финансовые результаты промышленных предприятий: отраслевые и региональные тенденции. В статье исследованы тенденции финансовых результатов промышленных предприятий и обобщена сущность, значение и влияние финансовых результатов на функционирование промышленного комплекса. Проанализированы финансовые результаты промышленных предприятий в отраслевом и региональном измерениях. Определены факторы влияния на финансовые результаты, управление которыми

способно повысить экономическую эффективность функционирования предприятий промышленности и экономики государства в целом. Отмечена необходимость внедрения эффективной государственной промышленной политики, способной оказать действенную поддержку промышленному сектору экономики. Разработаны рекомендации по совершенствованию механизма управления финансовыми результатами как на уровне предприятий, так и на общегосударственном макроэкономическом уровне в виде государственной промышленной политики.

Ключевые слова: финансовые результаты, промышленные предприятия, промышленная политика, макроэкономические факторы, секторальная структура, региональные диспропорции.

Nosyriev O.O. Financial results of industrial enterprises: sectoral and regional trends. The article examines the trends of the financial results of industrial enterprises and summarizes the essence, significance and impact of financial results on the functioning of the industrial complex. Analyzed the financial results of industrial enterprises in the sectoral and regional dimensions. The factors influencing the financial results, the management of which can increase the economic efficiency of the industrial enterprises and the economy as a whole, are determined. The necessity of introducing an effective state industrial policy that can provide effective support to the industrial sector of the economy is noted. Recommendations have been developed for improving the mechanism for managing financial results both at the enterprise level and at the national macroeconomic level in the form of state industrial policy.

Key words: financial results, industrial enterprises, industrial policy, macroeconomic factors, sectoral structure, regional disparities.

Постановка проблеми. Фінансовий результат є одним із важливих економічних показників, який узагальнює усі результати господарської діяльності та дає комплексні оцінки ефективності цієї діяльності. Тому фінансові результати відіграють важливу роль, адже від них залежить не тільки майбутнє окремого підприємства, а й держави загалом: фінансовий результат є базою для поповнення низки державних фондів, підтримки окремих бюджетних програм та інших видатків бюджетів на макrorівні. На мікрорівні фінансові результати виступають джерелом поповнення власних коштів та створення окремих фондів підприємства.

Забезпечення прогресивного розвитку промислового сектору економіки тісно пов'язане з потребою вирішення питання підвищення фінансових результатів промислових підприємств. Саме тому виникає нагальна потреба макроетомічного моніторингу фінансових результатів діяльності промислових підприємств із визначенням тенденцій щодо величини обсягу реалізованої продукції, темпів змін прибутку та збитків промисловості та величини фінансового результату промислових підприємств у галузевому та регіональному вимірах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження щодо управління фінансово-етомічною діяльністю промислових підприємств узагальнюють процеси формування, розподілу та використання фінансових потоків підприємств. Аналіз наукового внеску чисельних вітчизняних та закордонних учених, які зробили вагомий внесок у розвиток теорії фінансів та управління національним господарством, свідчить, що наявні підходи до визначення змісту та структури фінансових потоків, побудови системи управління фінансовими потоками підприємств промисловості потребують не просто удосконалення, а розроблення принципово нової концепції управління фінансовими результатами з урахуванням особливостей побудови організаційно-етомічних та фінансових відносин промислових підприємств, сучасних тенденцій інтеграції та глобалізації, вдосконалення технологій та інструментів фінансових ринків, впливу інтересів індивідів та окремих груп на діяльність підприємства, визначення цілей його функціонування.

Формулювання цілей статті. Дослідження має за мету узагальнення тенденцій фінансових результатів промислових підприємств у галузевому та регіональному розрізах та розроблення на цій основі рекомендацій щодо вдосконалення механізму управління фінансовими результатами як на рівні підприємств, так і на загальнодержавному макроетомічному рівні у вигляді державної промислової політики.

Виклад основного матеріалу. Показник фінансового результату відіграє провідну роль для успішної реалізації комплексної системи цілей, оскільки саме його величина є базисом для подальшого забезпечення та активізації взаємопов'язаних процесів росту та розвитку господарської діяльності підприємства. Адже спочатку відбувається інвестування суми фінансового результату підприємства у процеси кількісного зростання результативності господарської діяльності, а далі – синергетичний ефект фінансового результату, кількісного зростання та інноваційного процесу забезпечують стійкий розвиток діяльності промислового підприємства. Тобто усі складники розглянутої системи знаходяться у взаємозв'язку, який виражається у взаємному позитивному впливі категорій між собою [1].

Збільшення частки нерозподіленого прибутку (капіталізованого позитивного значення фінансового результату) спочатку створює «можливість самозростання вартості капіталу», яка є основним джерелом збільшення величини чистих активів, сформованих за рахунок власного капіталу. У свою чергу, вартість чистих активів суттєво впливає на формування ринкової вартості підприємства, яку розраховують за умов об'єднання, продажу, поглинання суб'єкта господарювання. Таким чином, розмір фінансового результату є важливим індикатором зростання власного капіталу (забезпечення платоспроможності, фінансової незалежності), ділової репутації (гудвілу) та вартості промислового підприємства на ринку.

На думку О.В. Єромошкіної [2], вирішення проблеми формування системи управління фінансовими потоками підприємства в умовах розвитку фінансового ринку тісно пов'язане з такими важливими науковими та практичними завданнями на мікрорівні, як забезпе-

чення стабільної прибуткової діяльності підприємства, підвищення його конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості, а на макrorівні – забезпечення підвищення економічної безпеки держави, її сталого та динамічного розвитку, зміцнення конкурентних позицій у світовій економічній спільноті. Управління фінансовими потоками промислових підприємств має відбуватися з урахуванням інституційної неповноти, наявності інституційних меж, недосконалості інформації та обмеженої раціональності індивідів під час прийняття та реалізації управлінських рішень, а саме підприємство повинно розглядатись як цілісний суб'єкт економічних відносин, на який впливають внутрішні та зовнішні фактори [2].

З економічного погляду, фінансовий результат – це економічний підсумок виробничої діяльності господарюючих суб'єктів, виражений у вартісній (грошовій) формі, або ж це приріст (чи зменшення) вартості власного капіталу підприємства, що утворюється під час ведення бізнесу. Інакше кажучи, підприємство отримує позитивну економічну вигоду (прибуток), коли отримані прибутки перевищують понесені витрати. Якщо ж підприємство отримало збитки, це означає перевищення витрат над доходами. Фінансовий результат роботи підприємства як одна з основних категорій економіки може виступати у двох формах – прибутку або збитку. Безпосередньо з цією категорією пов'язані поняття доходів та витрат. Таким чином, фінансовий результат виступає як узагальнюючий показник, що інтегрує в собі вплив усієї фінансово-господарської діяльності підприємства, який дає можливість установити взаємозв'язок між усіма іншими економічними показниками та узагальнити результати діяльності [3].

Одним із корелюючих із фінансовими результатами економічних показників виступає фінансова стійкість. Промислові підприємства України знаходяться у нестійкому та нестабільному фінансовому стані. Саме чинники зовнішнього середовища зумовили незадовільну фінансову стійкість вітчизняних промислових підприємств упродовж 2008–2016 рр. Надалі для поліпшення їхнього фінансового стану першочергові дії мають здійснюватися державою. Насамперед має формуватися оптимальна облікова ставка НБУ, забезпечуватися сприятливі економічні умови для зниження рівня інфляції. Без активних економічних зрушень на макrorівні підприємства самостійно не зможуть подолати проблеми, пов'язані із забезпеченням задовільної фінансової стійкості [4].

Не можна не відзначити, що максимізація величини фінансових результатів підприємства неможлива без створення та реалізації комплексу заходів з управління витратами. Тому важливою ланкою механізму управління витратами промислових підприємств є оптимізація їхнього розміру та структури. Управління витратами промислового підприємства повинно забезпечувати встановлення найкращої структури цих витрат за обмежень щодо умов внутрішнього та зовнішнього середовища, в яких функціонує підприємство. Це потребує виконання певної сукупності завдань, основними з яких є такі: здійснення групування витрат за певними ознаками, які відповідають вибраним цілям управління витратами; виявлення взаємозв'язків між різними групами витрат; оцінювання впливу витрат різних груп на величину фінансових результатів підприємства; зна-

ходження такої величини кожної групи витрат та, відповідно, співвідношення між ними, за яких фінансові результати діяльності підприємства досягають максимального значення [5].

Основними продуцентами загальнопромислового прибутку/збитку у промисловості є великі та середні підприємства (у 2014 р. відповідно 94 та 93,3% у загальному обсязі). Внесок малих підприємств залишається мало відчутним для фінансового стану промисловості – до 6% прибутку та 6,8% збитків. Водночас частка прибуткових серед них є більшою порівняно з великими та середніми – 64 проти 49%. Це можна розглядати як результат впливу ринкової регуляції, тоді як великі та середні підприємства частіше підпадають під державне регулювання, а економічна інерція, зумовлена масштабами, не дає їм змоги швидко змінювати ринки та технології. Помітною є спадна динаміка загальнопромислового показника рентабельності виробництва з певними галузевими відмінностями [6].

Досвід промислово розвинених країн свідчить про те, що останнім часом спостерігається значний тиск держави на користь децентралізації промисловості, прагнення знизити міру забруднення регіонів з високою кон-центрацією промислового виробництва. Через це знання аналітиком державної політики щодо місця розташування проектів та їхнього цільового спрямування дає змогу врахувати різні пільги та стимули, різноманітні схеми фінансового стимулювання [7].

Промисловість України вже досить тривалий час перебуває в інвестиційно-інноваційній «комі». Серед усіх агрегованих видів економічної діяльності промисловість має чи не найгірший показник освоєних інвестицій. Але, незважаючи на скорочення обсягу капітальних інвестицій, промисловість залишається провідною ланкою в їхній структурі з економіки (третина загального обсягу) [6].

У нинішньому вигляді надходження іноземного капіталу значною мірою закріплює низько- та середньотехнологічну структуру промисловості України, не скеровуючись на створення виробництв стратегічного включення до глобальних ланцюгів доданої вартості. Так, за підсумками 2017 р. добувна промисловість і розроблення кар'єрів забезпечили 23,5% загального обсягу приросту ПІІ у промисловості, низькотехнологічні галузі переробної промисловості – 33,2%, середньотехнологічні галузі – 12,1%, у сектор електроенергетики, водо- та газопостачання – 22,1%. Крім цього, іноземні інвестори в Україні зорієнтовані переважно на сектори, що не потребують довгострокових капіталовкладень і освоєння нових технологій. Також ПІІ не відіграють вагомій ролі в процесах капіталотворення в Україні. Так, у 2016 р. частка коштів іноземних інвесторів у загальній структурі фінансування капітальних інвестицій становила 2,7%, у 2017 р. цей показник знизився до 1,4% (0,2% у січні-червні 2018 р.) [8].

В Україні протягом 2013–2017 рр. частка прибуткових та збиткових підприємств не зазнавала істотних змін, приблизно 70% становили прибуткові підприємства та 30% – збиткові. Динаміку фінансових результатів до оподаткування великих та середніх підприємств наведено на рис. 1.

За даними Держкомстату, у 2017 р. підприємства України, які спрацювали рентабельно, отримали 457,3 млрд. грн. прибутку, що на 36,2% більше, ніж

Рис. 1. Динаміка фінансових результатів до оподаткування великих та середніх підприємств, 01.2016 – 09.2018 рр., млрд. грн.

Джерело: за даними [8]

у 2016 році. При цьому підприємств, які спрацювали збитково, у 2017 р. також стало більше, ніж раніше, за рік до цього – на 25,8%. Їхні збитки у 2017 р. досягли 304,1 млрд. грн. Частка збиткових підприємств у 2017 р. порівняно з 2016 р. збільшилася на 1,6 п.п. – до 25,8% [8].

За січень – вересень 2018 р. фінансовий результат до оподаткування великих та середніх підприємств становив 208,2 млрд. грн. прибутку (за січень-вересень 2017 р. – 237,8 млрд. грн. прибутку). Прибуток становив 378,2 млрд. грн., або 102,6% порівняно із січнем-вереснем 2017 р., збитків припущено на суму 170,0 млрд. грн (або 129,9%). Частка збиткових підприємств за січень – вересень 2018 р. становила 29,2% (за січень-вересень 2017 р. – 29,7%) [8]. Фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності промисловості за січень-вересень 2018 р. наведено в таблиці 1.

За промисловими видами діяльності найбільші обсяги прибутку одержано підприємствами добувної промисловості й розроблення кар'єрів (34,5% від

загального обсягу прибутку промисловості); металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування (14,8%); з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (14,6%) У промисловості найбільші суми збитків отримані підприємствами металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім машин та устаткування (41,1% від загальної суми збитків у промисловості); з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (17,2%); з виробництва харчових продуктів, напоїв й тютюнових виробів (12,5%) [8]. Негативне співвідношення показника доходів та збитків все ще демонструють металургійні підприємства, які зазнали серйозних втрат на початку року – через блокаду Донбасу.

Вимірювати та аналізувати витрати підприємства необхідно насамперед для побудови системи управління витратами та з метою підвищення прибутку на підприємстві. Суттєвою методологічною особливістю застосовуваної нині системи управління витратами є

Таблиця 1

Фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності промисловості, січень – вересень 2018 року, млн. грн.

	Код за КВЕД-2010	Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн.	Підприємства, які одержали прибуток, млн. грн.	Підприємства, які одержали збиток, млн. грн.
Промисловість	B+C+D+E	103790,5	191316,5	87526,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	77063,5	83649,1	6585,6
Переробна промисловість	C	21640,2	88010,6	66370,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	6095,3	18975,0	12879,7
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	-1008,5	681,8	1690,3

Джерело: побудовано автором на основі [8]

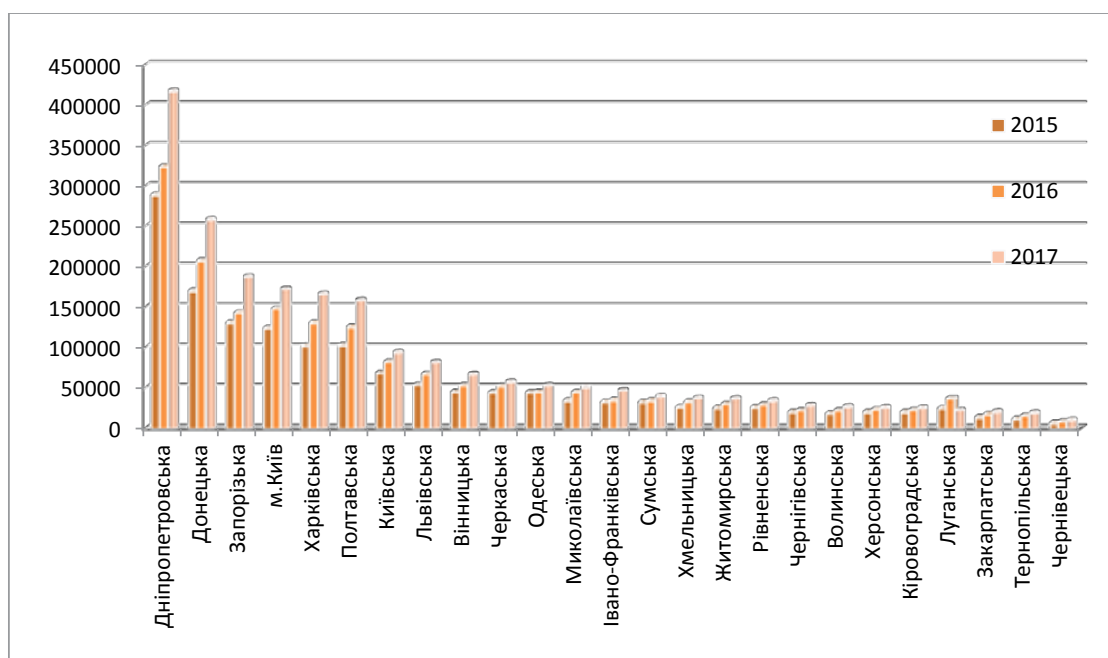

Рис. 2. Регіональний розподіл обсягів реалізованої промислової продукції, 2015–2017 рр., млн. грн., без ПДВ та акцизу

Джерело: побудовано за даними [8]

використання залежності величини витрат від обсягу виробництва продукції. Збираючи й аналізуючи інформацію про виробничі витрати, слід оцінити внутрішні можливості виробництва та порівняти їх з умовами, що диктує ринок. При цьому мають бути враховані обсяги виробництва та обсяги можливої реалізованої продукції, рівень витрат підприємства щодо найманого персоналу та інші дані (структура витрат, динаміка окремих статей, їхня залежність від внутрішніх та зовнішніх факторів), які стосуються виробничого процесу й рівня собівартості продукції. Однією з умов успішного управління прибутком підприємства є безперервність вимірювання й аналізу витрат у процесі діяльності підприємства, обсягів виробництва та продажу товарів. При цьому має місце безперервний збір інформації для найточнішого аналізу та планування [9].

У регіональному розрізі України розподіл обсягів реалізованої промислової продукції зображено на рис. 2.

Відзначається висока регіонально-галузева концентрація виробництва та експорту промислової продукції, наслідками чого є поляризація економічної активності та виключення значних частин території з архітектури національної економіки. Переважна частина промислового виробництва забезпечується декількома регіонами-лідерами, тоді як у решти промисловість залишається слаборозвиненою або навіть у стані занепаду. Про це свідчить значне переважання часток окремих східних областей України у ВВП у 2016 р. – Дніпропетровської (10,2%), Харківської (6,5%), Донецької (5,8%), натомість частки 10 областей у ВВП не досягали й 2%. Більше третини (40,1%) обсягів промислової продукції у 2017 р. було реалізовано трьома областями – Дніпропетровською, Донецькою та Запорізькою, причому розрив між кожною з цих та рештою областей подекуди сягає десятків разів.

Ці самі області є лідерами й за обсягами товарного експорту – тут їхня сукупна частка у 2017 р. становила 33,4%. При цьому навіть в індустріально розвинених регіонах промислова активність сконцентрована в межах одного чи декількох великих міст, залишаючи монопрофільну периферію поза межами позитивних економічних імпульсів. Поглиблює проблему неоднорідності промислового розвитку те, що навіть високоіндустріалізовані регіони спеціалізуються переважно на виробництві продукції низьких переділів, закріплюючи таким чином сировинну спеціалізацію України на світовому ринку [10].

Висновки. Аналіз фінансових результатів діяльності промислового сектору свідчить про наявні проблеми у цій сфері, викликані як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, та незадовільні умови для формування конкурентних переваг такого стратегічного важливого сектору національної економіки, як промисловість. Наведені обставини вказують на необхідність формування на державному рівні дієвої промислової політики, спрямованої на активізацію виробничих процесів та реалізацію можливих конкурентних переваг національної економіки, що позитивно вплине на ефективність розвитку діяльності промислового комплексу України.

Підприємствам промисловості необхідно розробити дієвий механізм управління фінансовими результатами їхньої діяльності та збільшити підтримку стратегічних промислових підприємств з боку держави, а саме з позицій макроекономічних заходів: стабілізації фінансової системи, валютної стабілізації, відновлення керованості національної економіки. Від рівня фінансових результатів кожного підприємства залежить рівень валового національного продукту, економічна безпека та суверенність усієї держави.

Список використаних джерел:

1. Скалюк Р.В. Сутність та значення фінансових результатів в системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2010. Вип. 18(1). С. 135–141.
2. Єрмошкіна О.В. Управління фінансовими потоками промислових підприємств: теорія, практика, перспективи: монографія. Дніпропетровськ: НГУ. 2009. 478 с.
3. Гевчук А.В., Мартинюк О.О., Куцелєпа Р.С. Вплив законодавчих змін 2018 року на формування фінансового результату: реалії та перспективи. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 13. С. 1327–1333.
4. Проволоцька О.М., Воронкова А.В. Сучасні тенденції фінансової стійкості вітчизняних промислових підприємств. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування. 2018. С. 129–133.
5. Круш П.В., Пашков С.І. Сутність та структура витрат промислового підприємства. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. 2018. Вип. 21. С. 150–159.
6. Збаразська Л.О. Неоіндустріалізація в Україні: концепт національної моделі. Економіка промисловості. 2016. № 3(75). С. 5–32.
7. Носирєв О.О. Вплив зовнішніх факторів на фінансові результати машинобудівних підприємств України. Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2016. Вип. 10, Ч. 2. С. 47–51.
8. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.12.2018).
9. Ковальчук К.Ф. Модель прогнозування показників розвитку малих підприємств в галузі промисловості. Ефективна економіка № 4, 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6018> (дата звернення: 16.12.2018).
10. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/3143> (дата звернення: 16.12.2018).